

De schadeclaim van het slachtoffer van strafbare feiten; bruggenbouwer tussen twee rechtsgebieden?

Mr. F.M. Ruitenbeek-Bart en mr. A.J.J.G. Schijns*

1. Inleiding: slachtoffers en slachtoffers

Op 26 februari jl. organiseerde het ministerie van Veiligheid en Jus 'titie een symposium onder de titel 'Slachtofferadvocatuur, naar een nieuwe specialisatie?' Een intrigerende titel, althans vanuit het perspectief van letselschadeadvocaten, die voornamelijk voor slachtoffers optreden. Zij worden immers al jaren ook wel aangeduid als 'slachtofferadvocaat'. Waarom spreekt het ministerie dan toch van een (mogelijk) nieuwe specialisatie? Omdat het ministerie het oog heeft op een bijzondere categorie slachtoffers, namelijk slachtoffers van (ernstige) misdrijven.

En dus stond het symposium in het teken van de rechtspositie van deze slachtoffers en de rechtsbijstand aan hen. Deze bijdrage vormt geen verslag van het symposium, maar is wel naar aanleiding daarvan geschreven. Het symposium maakte ons duidelijk hoezeer beide disciplines, zowel het strafrecht als het civiele (letselschade)recht, worstelen met de vraag hoe optimaal tegemoetgekomen kan worden aan de behoeften die slachtoffers hebben als zij benadeeld zijn door strafrechtelijk of civielrechtelijk verwijtbaar handelen van een ander.

Breed onderschreven wordt de gedachte dat slachtoffers – of het nu gaat om slachtoffers van een onrechtmatige daad of om slachtoffers van een strafbaar feit – behoefte hebben aan zowel materiële als immateriële compensatie. Naast een compensatie in geld, zijn ook erkenning, te weten komen wat er precies gebeurd is, het verantwoordelijk willen stellen van de veroorzaker en het vertellen van het eigen verhaal evenzo belangrijke behoeften van het slachtoffer, die wezenlijk kunnen bijdragen aan zijn herstel. De intensiteit van de behoefte kan verschillend zijn en is van vele factoren afhankelijk, waaronder de ernst van het leed, de oorzaak daarvan en de persoonlijke kenmerken van het slachtoffer. Maar ieder slachtoffer heeft

behoefte op het sociaal-emotionele (of: immateriële) en financiële vlak.¹

In deze bijdrage onderzoeken wij hoe het strafrecht tracht tegemoet te komen aan deze behoeften en hoe het civiele recht daarmee omgaat. Vanuit deze vergelijking rijst de vraag op welke onderdelen de disciplines over en weer van elkaar kunnen leren en welke obstakels daaraan mogelijk in de weg staan. Ons vertrekpunt bij deze exercitie is de positie van het slachtoffer van strafbare feiten in de strafrechtketen (par. 2). In deze bijdrage zullen wij signaleren dat er aanleiding is om de verwezenlijking van de financiële en immateriële genoegdoening van slachtoffers van strafbare feiten, die nu primair in de strafrechtketen plaatsvindt (par. 3 en- 4), te verbeteren (par. 5). In plaats van een verdergaande 'civilisering' van het strafrecht (par. 6) kan worden overwogen (de vordering van) het slachtoffer van een strafbaar feit in te bedden in een nieuw te ontwerpen civiel traject parallel aan de strafprocedure (par. 7). Vervolgens richten we het vizier op het civiele letselschadetraject om te bezien welke lessen er te leren zijn van het slachtofferbeleid in het strafrecht (par. 8).

2. Genoegdoening aan slachtoffer van strafbare feiten: inbedding in het strafrecht

De categorie slachtoffers van strafbare feiten is vanuit civielrechtelijk perspectief een deelverzameling van de algemene verzameling slachtoffers. Het feit dat de gedraging die een persoon tot slachtoffer maakte niet alleen civielrechtelijk laakbaar, maar zelfs strafbaar is, voegt een dimensie toe aan het 'reguliere' slachtofferschap. De strafbaarheid maakt dat de dader vervolgd kan worden door het Openbaar Ministerie en aldus door 'de samenleving' ter verantwoording wordt geroepen voor de verstoring van fundamentele normen en regels van de samenleving.

* Mr. F.M. Ruitenbeek-Bart is advocaat bij de sectie Cassatie van Pels Rijcken & Droogleeuw Fortuijn en medewerker van dit tijdschrift. Mr. A.J.J.G. Schijns is advocaat bij de sectie Verzekeringen en Aansprakelijkheid van Kennedy Van der Laan.

1. Zie o.a. A.J. Akkermans e.a., Slachtoffers en aansprakelijkheid. Een onderzoek naar behoeften, verwachtingen en ervaringen van slachtoffers en hun naasten met betrekking tot het civiele aansprakelijkheidsrecht. Deel I: Terreinverkenning, Den Haag: WODC 2007 en A. ten Boom e.a., Behoeften van slachtoffers van delicten. Een systematische literatuurstudie naar behoeften zoals door slachtoffers zelf geuit, Den Haag: WODC 2008.

De overheid heeft, ook op grond van Europese regelgeving,² een bijzondere zorgplicht jegens slachtoffers van strafbare feiten. Sinds de jaren zeventig zijn er belangrijke stappen gezet om de positie van het slachtoffer te versterken, waarbij de focus van de wetgever op het straf(proces)recht lag.³ De maatregelen zagen aanvankelijk primair op de materiële behoeften van het slachtoffer. Zo werd met de inwerkingtreding van de Wet Terwee in april 1995 de mogelijkheid tot voeging van een civiele vordering tot schadevergoeding in de strafrechtketen verruimd. De gedachte achter dit instrument is om het slachtoffer, voor wie het strafproces op zichzelf al een forse belasting oplevert,⁴ de extra belasting van een civiele rechtsgang te besparen.

In de jaren daarna zijn ook, en vooral, stappen gezet om in de strafprocedure tegemoet te komen aan de immateriële behoeften van slachtoffers. Zo is in 2005 het spreekrecht voor slachtoffers ingevoerd, dat het slachtoffer in staat stelde zich uit te laten over wat het strafbare feit voor hem persoonlijk had betekend. Recent zijn initiatieven ontwikkeld om dat spreekrecht uit te breiden tot een adviesrecht voor het slachtoffer, op grond waarvan het slachtoffer de mogelijkheid heeft zich gemotiveerd uit te laten over de door hem gewenste uitspraak, inclusief de strafmaat.⁵ Met de per 1 januari 2011 in werking getreden Wet ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces zijn de rechten van het slachtoffer in het strafproces verder uitgebreid.⁶ De wet beoogde uitvoering te geven aan de verplichtingen die voortvloeien uit het Kaderbesluit van de Raad van de Europese Unie van 15 maart 2001 inzake de status van het slachtoffer in de strafprocedure.⁷ Nieuw is dat slachtoffers stukken aan het dossier kunnen toevoegen (art. 51b lid 2 van het Wetboek van Strafvordering (Sv)), de inzage in het procesdossier is wettelijk geregeld (art. 51b lid 1 Sv) en het recht op een correcte bejegening door politie, rechter en Openbaar Ministerie is als instructienorm in de wet opgenomen (art. 51a lid 2 Sv).

Ook in de toekomst blijft het slachtofferbeleid een belangrijk speerpunt van het kabinet, zo blijkt uit het visiedocument 'Recht doen aan slachtoffers', waarin beleidsdoelstellingen

aangaande slachtofferhulp voor de komende vier jaar zijn gepresenteerd.⁸

3. Financiële genoegdoening in de strafrechtelijke context

Een van de vijf speerpunten van het kabinetsbeleid betreft schadevergoeding en herstel. Dat dit tot speerpunt is benoemd, betekent overigens geenszins dat ten aanzien van de financiële genoegdoening de rechtsontwikkeling in de afgelopen jaren heeft stilgestaan.⁹ Zo is bij de wetwijziging in 2011 ook het criterium voor ontvankelijkheid van de vordering van een benadeelde partij uit artikel 361 lid 3 Sv gewijzigd.

Voorheen kon de strafrechter de benadeelde partij in haar civiele vordering niet-ontvankelijk verklaren als deze vordering niet 'eenvoudig van aard' was. De benadeelde partij kon (dat deel van) haar vordering dan slechts bij de civiele rechter onderbrengen. Dat is nadelig voor het slachtoffer. Een inhoudelijke beoordeling (en toewijzing) van de vordering binnen de context van het strafproces is voor het slachtoffer namelijk van groot praktisch belang. Het grote voordeel voor het slachtoffer is dat hij niet zelf een civiele procedure hoeft te starten én dat het verhaalsrisico niet bij het slachtoffer, maar bij de Staat berust. Het slachtoffer kan dan immers profiteren van de voorschotregeling, die eveneens met de Wet ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces is geïntroduceerd (art. 36f lid 7 Sr). Op grond van deze regeling keert het Centraal Justitiele Incassobureau (CJIB) het toegewezen bedrag bij wijze van voorschot¹⁰ aan het slachtoffer uit indien de veroordeelde binnen acht maanden nadat de uitspraak onherroepelijk is geworden, geheel of gedeeltelijk in gebreke is gebleven te betalen. Het wekt dan ook geen verbazing dat veel slachtoffers van een strafbaar feit ervoor kiezen hun vordering in de strafprocedure in te brengen. Alleen al in 2010 zijn er ongeveer 17.200 uitspraken gedaan door de strafrechter over schadevergoeding.¹¹ Slechts een kleine minderheid van de slachtoffers kiest ervoor een civiele procedure te voeren.¹² Schadeafwikkeling in de strafrechtelijke context heeft bovendien als voordeel dat het nuttige effect in het kader van het

2. Zie bijv. Richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ, van 15 maart 2001 inzake de status van het slachtoffer in de strafprocedure.

3. Over de rol van het civiele recht komen wij hierna nog te spreken.

4. Tijdens het symposium van Slachtofferhulp Nederland (SHN) sprak een jonge vrouw, die slachtoffer was van seksueel misbruik tijdens haar jeugd, over haar ervaringen met de ketenpartners van slachtofferhulp. Zij kon veel positieve punten benoemen in de bijstand die zij had ervaren, maar er is nog veel winst te behalen. Haar verzuchting 'De hel was nog niet voorbij, toen het misbruik eindelijk stopte', waarbij zij doelde op het strafproces dat volgde, sprak in dat verband boekdelen.

5. In oktober 2013 is het wetsvoorstel ter aanvulling van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafprocesrecht ingediend (wetsvoorstel 33176).

6. Wet van 17 december 2009, Stb. 2010, 1.

7. 2001/220/JBZ: Kaderbesluit van de Raad van 15 maart 2001 inzake de status van het slachtoffer in de strafprocedure.

8. 'Recht doen aan slachtoffers' is een bijlage bij de brief 'Visie op slachtoffers', die staatssecretaris Teeven op de toepasselijke (want: Europese Dag van het Slachtoffer) datum van 22 februari 2013 aan de Tweede Kamer zond. De brief en het bijbehorende visiedocument zijn te raadplegen via www.minvenj.nl.

9. Zie voor een overzicht van de mogelijkheden van schadeverhaal via het strafrecht een eerder in dit tijdschrift gepubliceerd tweeluik: A.H. Sas, *Strafrecht voor civilisten: de verbetering van de mogelijkheid om schade via het strafrecht te verhalen*, TVP 2010, p. 80-87 en A.H. Sas, *Strafrecht voor civilisten II: over de gewijzigde Wet schadefonds geweldsmisdrijven en nog enkele opmerkingen over het schadeverhaal via het strafproces*, TVP 2012, p. 45-60.

10. De hoogte van het voorschot is bij gewelds- of zedenmisdrijven niet gemaximeerd. Bij vermogensmisdrijven is het voorschot beperkt tot € 5000. De voorschotregeling geldt alleen voor slachtoffers die natuurlijke personen zijn.

11. W.M. Schrama & T. Geurts, *Civiel schadeverhaal door slachtoffers van strafbare feiten*, Den Haag: WODC 2012, p. 57. Er zijn voor zover wij weten nog geen cijfers bekend over het aantal uitspraken dat is gedaan na de invoering van het nieuwe criterium.

12. Schrama & Geurts 2012, p. 108.

verwerken van het delict dan het grootst is. De financiële genoegdoening bevestigt de solidariteit van de samenleving met de door het delict getroffen medeburger. Daarin ligt een meerwaarde ten opzichte van afdoening bij de civiele rechter.¹³ Wij komen daar later in deze bijdrage op terug.

Slachtoffers van strafbare feiten zijn dus vooral gebaat bij afdoening binnen het strafproces. Het oorspronkelijke criterium bleek echter te vaak tot niet-ontvankelijkheid te leiden. Het belangrijkste alternatief van de voeging in de strafprocedure, namelijk het verhaal van de vordering in een civiele procedure, was en is voor veel slachtoffers evenwel een te grote drempel. In de parlementaire behandeling van de Wet deelgeschilprocedure voor letsel- en overlijdensschade is gewezen op de knelpunten die slachtoffers in het civiele procesrecht ervaren. Het gaat dan in het bijzonder om de lange periode die een aansprakelijkheidsprocedure in beslag neemt, de vele ingewikkelde vragen die daarbij een rol kunnen spelen, de inschakeling van deskundigen en de verharding van de verhoudingen tussen de procespartijen.¹⁴ Daaraan kunnen nog worden toegevoegd de emotionele belasting van de civiele procedure, bewijsleveringsproblemen, de hoge kosten en het proces- en verhaalsrisico.¹⁵

Tegen deze achtergrond is in 2011 het voegingscriterium vervangen door het criterium van ‘de onevenredige belasting van het strafgeding’. Indien – en voor zover – de behandeling van de civiele vordering naar het oordeel van de rechter een onevenredige belasting van het strafproces oplevert, kan de rechter bepalen dat de vordering (in zoverre) niet-ontvankelijk is. Met deze wijziging heeft de wetgever beoogd dat de strafrechter zo veel mogelijk en meer dan voorheen inhoudelijk zou beslissen over de vordering van de benadeelde partij.¹⁶ Voor het niet-ontvankelijk verklaren van de vordering zou dus in minder gevallen grond moeten zijn:

‘Het enkele feit dat een vordering wordt betwist, niet onmiddellijk met voldoende bewijsmiddelen wordt onderbouwd of dat er bijvoorbeeld een enkele getuige of deskundige moet worden gehoord of het gevorderde bedrag hoger is dan gemiddeld, mag geen reden (meer) zijn de vordering om die reden niet-ontvankelijk te verklaren.’¹⁷

4. Het nieuwe voegingscriterium in de praktijk

In de literatuur werd echter al in het jaar van de invoering van de wet betwijfeld of de invoering van het nieuwe criterium van de onevenredige belasting van het strafgeding de positie van het slachtoffer daadwerkelijk zou versterken.¹⁸ Er is nog geen empirisch onderzoek gedaan naar de vraag of er sinds de invoering van het nieuwe criterium in 2011 meer vorderingen van de benadeelde partij inhoudelijk worden beoordeeld.

Voor deze bijdrage hebben wij een kleine selectie aan gepubliceerde uitspraken bestudeerd waarin de strafrechter een civiele vordering van het slachtoffer voorgelegd kreeg. Alleen al in de eerste maanden van 2014 zijn vijfhonderd uitspraken gepubliceerd waarin een slachtoffer een vordering tot schadevergoeding in het strafproces heeft ingediend. Een deel van deze uitspraken betrof gevallen waarin de rechter tot vrijspraak heeft geconcludeerd of gevallen waarin partijen om redenen anders dan onevenredige belasting van het strafproces niet-ontvankelijk zijn verklaard.¹⁹ Uit de bestudeerde uitspraken (zo’n vijftig) lijkt te volgen dat een belangrijke groep slachtoffers niet-ontvankelijk wordt verklaard in (een essentieel deel van) de civiele vordering. De consequentie daarvan is dat deze groep niet kan profiteren van de voordelen die een afdoening in de strafrechtelijke context oplevert.

4.1 Zaakschade of zuivere vermogensschade

Als het gaat om vorderingen die zien op zaakschade of zuivere vermogensschade gaat de strafrechter veelal geheel of grotendeels over tot inhoudelijke beoordeling van de vordering. Het gaat dan bijvoorbeeld om oplichtingszaken waarin de civiele vordering zag op het financiële nadeel dat uit de oplichting voortvloeide.²⁰ Een andere categorie zaken betrof gevallen waarin het ging om veroordeling wegens mensenhandel. Hier zijn forse bedragen uitgekeerd voor de zuivere vermogensschade (misgelopen opbrengsten) die de slachtoffers van de (seksuele) uitbuiting hadden geleden.²¹ Deze schadesoorten (b)lijken zich prima te lenen voor een beoordeling in de strafprocedure zonder dat dit een onevenredige belasting voor het strafgeding oplevert. Dat gebeurt dan aan de hand van een concrete schadebegroting, of aan de hand van een schatting van de schade (met toepassing van art. 6:97 van het Burgerlijk Wetboek (BW)). Voor de groep slachtoffers met (relatief eenvoudig vast te stellen) zuivere vermogensschade of zaakschade lijkt het nieuwe criterium zijn doel dus te bereiken.

13. Akkermans 2007, p. 39, noot 106, met verwijzing naar M.S. Groenhuisen, De positie van slachtoffers van misdrijven in de marge van de forensische psychiatrie en psychologie, in: T.I. Oei & M.S. Groenhuisen (red.), Actuele ontwikkelingen in de forensische psychiatrie, Deventer: Kluwer 2003, p. 49-65.

14. Kamerstukken II 2007/08, 31518, 3.

15. Schrama & Geurts 2012, p. 135. Het gaat hier om potentiële knelpunten die door professionals worden genoemd. Het WODC heeft in 2013 nader onderzoek gedaan naar de vraag wat de feitelijke ervaringen zijn van slachtoffers bij schadeverhaal. Zie voor een verslag van dit onderzoek J.D.M. van Dongen, M.R. Hebly & S.D. Lindenberg, Schadeverhaal na misdrijven: ervaringen van slachtoffers, TVP 2014, p. 1-7.

16. Kamerstukken II 2007/08, 30143, 16.

17. Kamerstukken II 2007/08, 30143, 16.

18. J. Candido, De vordering van de benadeelde partij in het strafproces en de onevenredige belasting van het strafgeding, Trema 2011, afl. 10, p. 359.

19. Zoals het ontbreken van een machtiging of het ontbreken van een rechtstreeks verband tussen het misdrijf en de schade.

20. Zie Rb. Noord-Holland 1 oktober 2013, ECLI:NL:RBNHO:2013:9550, NJFS 2014/7, Rb. Gelderland 24 december 2013 (op rechtspraak.nl gepubliceerd in 2014 en daarom meegenomen in dit onderzoek), ECLI:NL:RBGEL:2013:5976, Rb. Amsterdam 16 januari 2014, ECLI:NL:RBAMS:2014:571 en Rb. Gelderland 26 maart 2014, ECLI:NL:RBGEL:2014:2096.

21. Zie bijv. Rb. Overijssel 20 januari 2014, ECLI:NL:RBOVE:2014:213 en Rb. Gelderland 3 februari 2014, ECLI:NL:RBGEL:2014:594.

4.2 Letsel- of overlijdensschade

Voor de groep slachtoffers met (complexe) letsel- of overlijdensschade ligt dat wezenlijk anders. Uit de bestudeerde uitspraken komt het beeld naar voren dat juist deze groep buiten de strafrechtelijke boot valt. Zo werd een 9-jarig meisje dat was verkracht niet-ontvankelijk verklaard in een substantieel deel van haar vordering (waaronder het verlies aan verdienvermogen), omdat de behandeling van de civiele vordering een nader onderzoek naar de grondslag ervan vergde.²² Dezelfde motivering gebruikte de rechtbank in een zaak waarin het ging om een dodelijk verkeersongeval, waarin de nabestaande van het slachtoffer schadevergoeding vorderde.²³ Ook het slachtoffer van een poging tot zware mishandeling bleef zitten met een deel van zijn schade. De motivering die de rechtbank daarvoor gaf, kwam erop neer dat dit deel van de vordering onvoldoende met stukken was onderbouwd.²⁴ De vordering van een slachtoffer dat op jonge leeftijd door haar broer seksueel was misbruikt, werd eveneens niet-ontvankelijk verklaard. De verdediging had aangevoerd dat niet duidelijk was welk deel van de schade als gevolg van het handelen van verdachte (de broer) kon worden toegerekend, en welk deel van de schade een gevolg was van andere oorzaken.²⁵ In al deze zaken bepaalde de strafrechter dat behandeling van de civiele vordering een onevenredige belasting van het strafproces zou opleveren en verklaarde hij de benadeelde partij niet-ontvankelijk. Illustratief is ten slotte een arrest waarbij de verdachte werd veroordeeld voor doodslag en poging tot doodslag. De vordering van de benadeelde partij is door Gerechtshof Den Haag niet-ontvankelijk verklaard omdat het debat over het eigen aandeel dat de benadeelde partij in haar eigen schade zou hebben gehad (eigen schuld in de zin van art. 6:101 BW) een onevenredige belasting van het strafgeding oplevert. Anders dan A-G Machielse had bepleit, is deze uitspraak bij de Hoge Raad in stand gebleven.²⁶

4.3 Enkele observaties

Al met al lijkt de strafrechter de beoordeling van meer complexe letsel- of overlijdensschadevorderingen al snel als een onevenredige belasting van het strafproces te beschouwen. De strafrechter waagt zich nauwelijks, zo blijkt ook uit interviews met strafrechters,²⁷ aan een beoordeling van typisch civielrechtelijke leerstukken. De geïnterviewde strafrechters gaven bijvoorbeeld aan het moeilijk te vinden, bij een beroep op eigen schuld, om

het precieze aandeel van de benadeelde partij in het ontstaan van de schade vast te stellen. Ook vorderingen tot vergoeding van shockschade²⁸ (waaronder ook materiële schade als verlies van arbeidsvermogen is begrepen) worden vaak niet, of niet volledig, inhoudelijk beoordeeld.²⁹ Zo kan de vraag of voldaan is aan het vereiste van de directe confrontatie aanleiding vormen voor het oordeel dat de beoordeling van de vordering een onevenredige belasting van het strafgeding oplevert.³⁰ Een andere belemmering voor de behandeling van een shockschadevordering in het strafproces is het vereiste dat het bestaan van geestelijk letsel waardoor iemand in zijn persoon is aangetaast, in rechte moet kunnen worden vastgesteld in de praktijk. Daar komt bij dat de Hoge Raad de strafrechter ruimte wil laten bij zijn beslissing of de behandeling van een vordering een onevenredige belasting van het strafgeding oplevert,³¹ welke vrijheid ook geldt voor shockschadevorderingen. Dit blijkt uitdrukkelijk uit HR 11 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:528:

‘Dit oordeel [dat de rechtsvraag of de verdachte naar burgerlijk recht aansprakelijk is voor de door de benadeelde partij geleden schade (shockschade) niet eenvoudig te beoordelen valt; FMR & AJJGS] is niet onbegrijpelijk in aanmerking genomen dat voor vergoeding van immateriële schade als hier gevorderd, is vereist dat het bestaan van geestelijk letsel waardoor iemand in zijn persoon is aangetaast, in rechte kan worden vastgesteld, hetgeen in het algemeen slechts het geval zal zijn indien sprake is van een in de psychiatrie erkend ziektebeeld.’³²

De Hoge Raad week met dit oordeel af van de conclusie van A-G Spronken, maar bestendigt wel de lijn die hij onder het ‘oude’ voegingscriterium (vordering eenvoudig van aard) ook

22. Rb. Gelderland 23 januari 2014, ECLI:NL:RBGEL:2014:375.

23. Rb. Gelderland 25 februari 2014, ECLI:NL:RBGEL:2014:1216.

24. Rb. Gelderland 27 februari 2014, ECLI:NL:RBGEL:2014:1269.

25. Hof Den Haag 13 februari 2014, ECLI:NL:GHDHA:2014:872.

26. HR 20 maart 2012, ECLI:NL:HR:2012:BU7349, NJ 2012/520 met kritische noot van B.F. Keulen.

27. S. van Wingerden, Gebrek aan eenheid bij de beslissingen van rechters op vorderingen van de benadeelde partij, *Trema* 2008, p. 67. Het interview zag op het ‘oude’ voegingscriterium, maar de in deze paragraaf besproken rechtspraak duidt erop dat rechters ook onder het nieuwe criterium geneigd zijn de vordering niet-ontvankelijk te verklaren. De in noot 26 genoemde uitspraak van de Hoge Raad past ook in het beeld dat de geïnterviewde rechters aangaven de vordering al snel niet meer eenvoudig te vinden als de benadeelde partij zelf aandeel heeft gehad in het ontstaan van de schade.

28. Van shockschade wordt doorgaans gesproken indien een persoon geestelijk letsel oploopt als gevolg van het waarnemen van of het geconfronteerd worden met een door gevaarzettend handelen van een ander veroorzaakt ernstig gevolg. In een dergelijk geval handelt de dader niet alleen onrechtmatig jegens degene die door zijn handelen is gedood of gekwetst, maar ook jegens degene bij wie door het waarnemen van het strafbare feit of door de directe confrontatie met de ernstige gevolgen ervan een hevige emotionele schok wordt teweeggebracht, waaruit geestelijk letsel voortvloeit. Shockschade komt voor vergoeding in aanmerking als voldaan is aan een aantal door de Hoge Raad in het zogenoemde Taxibus-arrest omschreven voorwaarden (HR 22 februari 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD5356, NJ 2002/240).

29. Een bekend voorbeeld is de uitspraak inzake de doodgeschoten juwelier Stratmann, wiens echtgenote een bedrag van € 200.000 vorderde wegens shockschade. Haar vordering tot vergoeding van deze schade werd voor het overgrote deel niet-ontvankelijk verklaard wegens onevenredige belasting van het strafgeding: Hof Den Haag 2 december 2013, ECLI:NL:GHDHA:2013:4543. Zie ook Rb. Gelderland 19 maart 2014, ECLI:NL:RBGEL:2014:1821.

30. Rb. Arnhem 24 juli 2012, waarin de rechtbank overwoog dat ‘[g]ezien de eerder vermelde controverse in de (civiele) rechtspraak en de terughoudendheid die in het algemeen te dien aanzien wordt betracht (...) het niet (primaïr) aan de strafrechter [is] om nader vorm en inhoud te geven aan de rechtsontwikkeling in dezen’. Vgl. ook Rb. Rotterdam 20 december 2012, ECLI:NL:RBROT:2012:BY6961.

31. Zie HR 3 juli 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW3751 en HR 20 maart 2012, ECLI:NL:HR:2012:BU7349.

32. HR 11 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:528, r.o. 4.4.

al volgde.³³ Deze lijn komt er in de woorden van Bleichrodt praktisch gezien op neer dat

‘ofwel een vordering tot vergoeding van shockschade zich in het algemeen niet leent voor behandeling in de strafprocedure – en in dat geval is er wat voor te zeggen om dat uitdrukkelijk te overwegen – of dat een zodanige vordering in feite alleen dan kan worden behandeld en voor toewijzing vatbaar is indien zij niet wordt betwist dan wel indien rechtstreeks uit een schriftelijke verklaring van een deskundige (een psychiater of psycholoog) kan worden afgeleid dat er sprake is van geestelijk letsel in bovenbedoelde zin’.³⁴

Verder valt meer in het algemeen op dat de strafrechter bij inhoudelijke betwisting van een vordering wat meer moeite heeft de benadeelde partij in haar vordering ontvankelijk te verklaren. Zo bracht een bij pleidooi door de verdediging gevoerd verjaringsverweer de strafrechter tot het oordeel dat hij niet tot een inhoudelijke beoordeling van de vordering kon komen:

‘Het beroep op verjaring is eerst bij pleidooi gedaan. De benadeelde partij is niet in de gelegenheid geweest daarop te reageren. De benadeelde partij heeft dus ook niet kunnen aangeven of sprake is geweest van stuiting van de verjaring. Om hem in de gelegenheid te stellen op deze stellingen te reageren, zou de beslissing in deze strafzaak moeten worden aangehouden. Dat zou een onevenredige belasting van het strafgeding opleveren.’³⁵

Tekenend voor het ‘succes’ dat de verdediging kan boeken door de schadeposten (gemotiveerd) te betwisten, zijn ook enkele uitspraken waarin het ging om (bescheiden) posten aan materiële schade. In vrijwel al die gevallen oordeelde de rechtbank dat de vorderingen onvoldoende onderbouwd waren en dat een nader onderzoek van die posten een onevenredige belasting van het strafgeding zou opleveren.³⁶ Het is overigens de vraag of deze omstandigheden (betwisting van de vordering en een onvoldoende onderbouwing) onder het nieuwe criterium hadden mogen leiden tot niet-ontvankelijkheid. Uit de parlementaire geschiedenis blijkt dat de gedachte van de wetgever nu juist was dat deze omstandigheden niet meer mogen leiden tot niet-ontvankelijkheid.³⁷

33. Zie HR 20 december 2005, ECLI:NL:HR:2005:AU5435, NJ 2006/38, HR 10 april 2007, ECLI:NL:HR:2007:AZ5670, NJ 2007/223 en HR 3 juli 2007, ECLI:NL:HR:2007:BA5624, NJ 2007/413.

34. P-G Bleichrodt in zijn conclusie voor HR 3 juli 2007, ECLI:NL:HR:2007:BA5624, NJ 2007/413, overweging 5.16.

35. Rb. Noord-Holland 1 oktober 2013, ECLI:NL:RBNHO:2013:9550, NJFS 2014/7.

36. Zie Rb. Gelderland 12 maart 2014, ECLI:NL:RBGEL:2014:1624 (ontucht), Rb. Gelderland 26 maart 2014, ECLI:NL:RBGEL:2014:2125 (diefstal en mishandeling) en Rb. Gelderland 14 februari 2014, ECLI:NL:RBGEL:2014:974 (ontucht).

37. Kamerstukken II 2007/08, 30143, 16.

Hoe dat ook zij, de strafrechter laat zich niet snel verleiden tot het beoordelen van meer complexe letselschadevorderingen. En eigenlijk ligt dat ook wel voor de hand. Het gaat immers meestal om zowel juridische als feitelijke gecompliceerde schadevergoedingsvorderingen, waaraan zelfs de civiele rechter in een gewone letselschadezaak al een behoorlijke kluif kan hebben. Typisch civielrechtelijke leerstukken, zoals causaal verband, relativiteit, medeschuld of eigen schuld, hoofdelijkheid, voordeelstoerekening of schade van derden, kunnen de beoordeling van de civiele vordering behoorlijk compliceren. Ook de karakteristieke letselschadeposten als verlies aan arbeidsvermogen, re-integratie (en dekking van de kosten daarvan), vergoeding van verlies aan zelfwerkzaamheid en vergoeding van huishoudelijke hulp kunnen voor de nodige hoofdbreken zorgen. Datzelfde geldt voor een overlijdensschadeclaim (art. 6:108 BW). Het risico is dan groot dat de behandeling van dit soort kwesties het debat over de strafrechtelijke vragen te zeer overvleugelt.

Maar hoe begrijpelijk de overwegingen die leiden tot niet-ontvankelijkheid vanuit de optiek van de strafrechter ook zijn, het gevolg voor het slachtoffer met (complexe) letselschade is dat hij in het strafrecht met nagenoeg lege handen achterblijft, althans wat betreft zijn financiële compensatie. En dus rijst de vraag welke mogelijkheden er zijn om de verwezenlijking van de financiële genoegdoening voor deze categorie slachtoffers te verbeteren.

5. Intradisciplinaire benadering

Een eerste stap in de richting van verbetering ligt in de door staatssecretaris Teeven aangekondigde maatregelen om de ‘slachtofferadvocaat’ een bijzondere status te geven. Die maatregelen zijn tweërlei. Zo gelden per 1 juli 2014 nieuwe inschrijvingsvoorwaarden voor advocaten die op basis van toevoeging slachtoffers van (ernstige) strafbare feiten bijstaan. Zij zullen een basisopleiding slachtofferadvocatuur gevolgd moeten hebben. Verder start in september 2014 een verdiepingscursus, die een jaar duurt. Het unieke van deze opleiding is de intradisciplinaire benadering: strafrechtjuristen en civilisten slaan de handen ineen en bundelen hun kennis van en ervaring met het verlenen van rechtsbijstand aan slachtoffers van delicten enerzijds en ‘reguliere’ letselschadeslachtoffers anderzijds.³⁸

Een positief effect van deze intradisciplinaire benadering kan zijn dat ook de meer complexe letselschadevorderingen reeds in het kader van het strafproces voldoende uitgekristalliseerd aan de rechter worden voorgelegd, zodat de strafrechter eerder geneigd zal zijn de vordering ‘binnen boord’ te houden. De meerwaarde van deze opleiding ligt ons inziens overigens niet alleen bij de toerusting van de slachtofferadvocaat, maar zeker ook bij die van de raadsman van de verdachte. Verdieping in het aansprakelijkheidsrecht zal hem immers beter in staat stel-

38. De opleiding is ontwikkeld door strafrechtjuristen van het Willem Pompe Instituut van de Universiteit Utrecht, door civilisten van de Erasmus Universiteit Rotterdam en de beroepsverenigingen LANZS en ASP.

len om de civiele vordering namens zijn cliënt te betwisten, of in ieder geval om zijn cliënt daarover voor te lichten.

6. Naar een verdergaand 'geciviliseerd' strafrecht ...

Toch kunnen wij ons niet aan de indruk onttrekken dat ook dan een aanzienlijk deel van de letselschadevorderingen zodanig complex is, dat zij de 'onredelijke belasting'-toets niet kunnen doorstaan. En dus rijst de vraag, zonder met het stellen van die vraag afbreuk te willen doen aan alle verworvenheden ten gunste van het slachtoffer in het strafrecht, of het strafproces voor het slachtoffer (althans het slachtoffer met complexe letselschade) wel de meest geschikte plaats is om uiteindelijk te bereiken wat hij wil.³⁹ Het strafproces kent namelijk enkele karakteristieken die een optimale beoordeling van de civiele vordering bemoeilijken.

6.1 De beperkingen van het strafproces (1): oriëntatie op de dader, niet op het slachtoffer

Ten eerste is het straf(proces)recht in essentie gericht op de bestraffing van de dader, en niet op het herstel van de bij het slachtoffer aangerichte schade.

'A trial resembles a play in that both begin and end with the doer, not with the victim. (...) In the center of a trial can only be the one who did it – in this respect he is like the hero in the play – and if he suffers, he must suffer for what he has done, not for what he has caused to suffer.'⁴⁰

Aan deze dadergerichte insteek is inherent dat het slachtoffer in het strafproces min of meer langs de zijlijn staat. Hij is geen procespartij, maar slechts procesdeelnemer. Hoewel dit op gespannen voet staat met de realiteit voor het slachtoffer (hij beschouwt het strafproces vooral als 'zijn zaak'), zijn er veel argumenten te noemen die pleiten tegen een meer slachtoffergericht strafproces. Het dogmatische argument, dat Buruma bij zijn oratie aan de orde heeft gesteld, ziet erop dat de wezenlijke taak van de strafrechter ziet op de beoordeling van het tenlastegelegde feit en de strafbaarheid van de dader. De strafrechter zou bij deze wezenlijke taak niet moeten worden afgeleid door aandacht voor de belangen van het slachtoffer, die logischerwijze niet parallel lopen met die van de verdachte.⁴¹ De vraag hoever de bevoegdheden van het slachtoffer in het strafproces nog 'opgerekt' kunnen worden, zal dus altijd onlosmakelijk verbonden zijn met de vraag hoe deze bevoegdheden en rechten zich verhouden tot de rechten van de verdachte.

De dadergerichtheid heeft consequenties voor de behandeling van de civiele vordering. Daarbij moet worden bedacht dat voor de beoordeling van de schadevordering van het slachtoffer de reguliere civielrechtelijke bewijsregels gelden.⁴² Dat

betekent dat de rechter moet uitgaan van de juistheid van de door het slachtoffer gestelde feiten voor zover deze door de verdachte niet of onvoldoende gemotiveerd zijn betwist. Wil hij de civiele vordering betwisten, dan zal hij veelal genoodzaakt zijn iets op te merken over het strafbare feit. Dit staat op gespannen voet met het zwijgrecht dat de verdachte heeft in het licht van het verbod op zelfincriminatie. De 'dubbelrol' waarin de verdachte zich in het strafproces bevindt (hij is zowel verdachte als civiel gedaagde), kan hem dus in een lastig belangenconflict brengen. Candido geeft aan de hand van de casus die ten grondslag lag aan HR 14 februari 2012, ECLI:NL:HR:2012:BU8755, een sprekend voorbeeld van dit 'prisoner's dilemma'.⁴³

6.2 De beperkingen van het strafproces (2): minder processuele mogelijkheden dan in civilibus

In de tweede plaats brengt het accessoire karakter van de voegingsprocedure voor het slachtoffer substantiële processuele beperkingen mee. Op grond van artikel 334 Sv is er voor de benadeelde partij maar in beperkte mate plaats voor bewijslevering. Zo kan de benadeelde partij geen getuigen aanbrengen of vragen stellen aan deskundigen.⁴⁴ In het civiele letselschadetractaat worden deze bewijsmiddelen met grote regelmaat gebruikt. Deze beperkingen laten zich dus extra sterk voelen bij slachtoffers met ernstig letsel, omdat zij bij uitstek gebaat zijn bij deze bewijsmogelijkheden.

De processuele positie van de benadeelde partij is dus niet dezelfde als in het civiele recht. Dat is, zo blijkt ook uit rechtspraak van de Hoge Raad, inherent aan het accessoire karakter van de voegingsprocedure en het belang bij een voortvarende afdoening daarvan.⁴⁵ Ter compensatie van de beperkte processuele waarborgen geldt volgens de Hoge Raad dat de strafrechter tot niet-ontvankelijkverklaring verplicht is indien hij niet verzekerd acht dat beide partijen in voldoende mate in de gelegenheid zijn geweest om naar voren te brengen hetgeen zij ter staving van de vordering, dan wel tot verweer tegen de vordering, kunnen aanvoeren en daarvan bewijs te leveren.⁴⁶ Maar dat heeft wel tot gevolg dat het slachtoffer verstoken blijft van de voordelen van afdoening in het strafrechtelijke kader.

6.3 De beperkingen van het strafproces (3): bijrol slachtoffer belemmert zijn herstel

Vanwege het hiervoor belichte systeem van het dadergerichte strafrecht en het accessoire karakter van de vordering van het slachtoffer heeft deze (slechts) een bijrol in het strafproces. Uit onderzoek blijkt dat de slachtoffers hun positie ook daadwerkelijk als zodanig hebben ervaren en dat als negatief heb-

39. Vgl. ook W.H. Vellinga, De benadeelde partij in het strafproces, VRA 2001, p. 97 e.v.

40. H. Arendt, Eichmann in Jerusalem: 9, aangehaald in: Y. Buruma, *De aandacht van de strafrechter*, Deventer: Gouda Quint 1996, p. 40.

41. Buruma 1996, p. 40.

42. HR 14 februari 2012, ECLI:NL:HR:2012:BU8755, r.o. 2.3.

43. J. Candido, Civiel bewijsrecht toepasselijk op vordering benadeelde partij?, NJB 2012/824.

44. Om de *equality of arms* te waarborgen is inmiddels beslist dat ook de verdachte geen getuigen mag aanbrengen met betrekking tot de vordering van de benadeelde partij: HR 13 december 2011, ECLI:NL:HR:2011:BQ0834, NJ 2012/11, r.o. 2.5.

45. Zie HR 19 april 2005, ECLI:NL:HR:2005:AS9314, r.o. 4.4 en HR 15 september 2006, ECLI:NL:HR:2006:AV2654, r.o. 3.3.2.

46. HR 15 september 2006, ECLI:NL:HR:2006:AV2654, r.o. 3.3.2.

ben gekwalificeerd.⁴⁷ Of het bijdraagt aan hun herstel is daarmee de vraag. In de Verenigde Staten is, mede om deze reden, erop gewezen dat het strafproces ('het proces van recht doen jegens de dader'⁴⁸) niet de beste mogelijkheid biedt om in de behoeften van slachtoffers te voorzien. De (voormalig) voorzitter van het Amerikaanse National Centre for Victims of Crime heeft gepleit voor een eigen procedure voor de slachtoffers, die parallel loopt aan de strafprocedure die op de dader is gericht ('Parallel Justice').⁴⁹

Verder kan worden betwijfeld of het van oudsher dadergericht strafrecht wel geschikt is om het slachtoffer weer in een gelijkwaardige positie te brengen waarin verzoening en overstijging van het eigen slachtofferschap mogelijk zijn. De positie die het slachtoffer in het strafproces toebedeeld krijgt, zou hem te veel in zijn slachtofferrol kunnen bevestigen, in plaats van hem eigenaar van het eigen conflict te maken en hem zijn slachtofferschap 'te laten overstijgen'.⁵⁰

7. ... of naar een nieuw civiel traject parallel aan de strafprocedure?

Bij deze stand van zaken verdient het nader onderzoek of er een procedure op maat denkbaar is waarin de belangrijkste behoeften (zowel de financiële als de relationele) van het slachtoffer adequaat worden geadresseerd en waarin het beste van zowel het civielrechtelijke als het strafrechtelijke systeem wordt gecombineerd.

Het uitgangspunt bij het ontwerp van een dergelijke procedure zou moeten zijn dat deze weliswaar is ingebed in, of gelieerd is met, de strafprocedure, maar daar niettemin onafhankelijk van opereert. Een link met de strafprocedure is in de eerste plaats nodig omdat de Europese regelgeving dat vraagt. Het Kaderbesluit verplicht de lidstaten ertoe een slachtoffer binnen het strafproces een reële en passende rol te geven.⁵¹ In de tweede plaats blijkt uit empirisch onderzoek dat de mogelijkheid van schadeverhaal via voeging voor slachtoffers van grote emotionele en principiële betekenis is.⁵² In de derde plaats is gebleken, zoals al gememoreerd, dat het nuttige effect van het verwerken van het delict het grootst is als de schadeafwikkeling binnen de strafrechtelijke context plaatsvindt. Ten slotte zijn, zo signaleerden wij hiervoor, de verworvenheden van de Wet versterking positie slachtoffer in het strafproces (en dan in het bijzonder de voorschotregeling en de incasso door het

CJIB) zo belangrijk voor slachtoffers dat deze zouden moeten worden behouden.

De Raad voor de rechtspraak heeft voor een dergelijke procedure een voorzet gedaan door het idee te opperen van het 'klapluikstelsel': een systeem waarbij de strafrechter een vordering van het slachtoffer zelf door kan zetten naar een versnelde en kosteloze behandeling bij de civiele rechter of kantonrechter.⁵³ De meerwaarde van deze constructie ligt ontegenzeggelijk in de mogelijkheid om de sterke punten van het strafrechtelijke circuit te combineren met de pluspunten van de civiele rechtsgang. Het burgerlijk procesrecht is, naast de verwezenlijking van het materiële recht, immers ook gericht op het oplossen van het achterliggende conflict door de partijen zelf. Het biedt daarmee een mogelijkheid voor het slachtoffer om in een procedure waarin hij als een gelijkwaardige tegenover de dader staat, zijn slachtofferschap te overstijgen en hem zelfstandiger en assertiever te maken.⁵⁴

Wij mogen echter niet de ogen sluiten voor de knelpunten die slachtoffers ervaren als ze schadeverhaal zoeken via een normale civiele procedure.⁵⁵ Bovendien verdient nader onderzoek of het civiele (proces)recht mogelijkheden biedt (en zo ja, welke) om recht te doen aan de relationele behoeften van het slachtoffer. Uit onderzoek blijkt immers dat (ook) het civiele aansprakelijkheidsrecht kan leiden tot secundaire victimisatie en de sterke gerichtheid op financiële afdoening tot een calculerende opstelling van het slachtoffer. Die twee aspecten staan op gespannen voet met de behoefte aan relationele compensatie, waarvoor persoonlijk contact en een verzoenende houding nodig zijn om uiteindelijk tegenstellingen te overbruggen.⁵⁶

Mogelijk kan daarom bij de vormgeving van een bijzondere procedure worden gedacht aan 'non-adversarial', 'restorative' en 'therapeutic' benaderingen van het recht.⁵⁷ Dat deze benaderingen steeds belangrijker worden, blijkt uit de berichtgeving van de Europese Commissie inzake 'Strengthening victims' rights in the EU'.⁵⁸ Daarin worden voorstellen gedaan voor de versterking van de positie van slachtoffers, waarvan *restorative justice* (herstel van de emotionele en materiële schade van slachtoffer en samenleving) een van de onderdelen is. De ervaring met mediation en herstelrecht in het strafrecht (waarover hierna meer) kan daarin ook van betekenis zijn.

47. Van Dongen, Hebly & Lindenberg 2014, p. 4.

48. A.F. de Savornin Lohman, Adviesrecht voor slachtoffers?, NJB 2014/306.

49. S. Herman, Parallel Justice for victims of crime, Washington, DC: The National Centre for Victims of Crime 2010; zie ook S. Herman, Is restorative justice possible without a parallel system for victims?, in: H. Zehr & B. Toews (red.), Critical issues in restorative justice, New York: Criminal Justice Press 2004, p. 75.

50. W. Veraart, Ik lijd, dus ik heb rechten. De juridische emancipatie van het slachtoffer, AA 2013, p. 590.

51. 2001/220/JBZ: Kaderbesluit van de Raad van 15 maart 2001 inzake de status van het slachtoffer in de strafprocedure, art. 2.

52. Van Dongen, Hebly & Lindenberg 2014, p. 4.

53. Schrama & Geurts 2012, p. 16.

54. A.J. Akkermans & K.A.P.C. van Wees, Het letselschadeproces in therapeutisch perspectief, TVP 2007, afl. 4, p. 108-110.

55. Schrama & Geurts 2012, p. 131-134.

56. Zie S.D. Lindenberg & P. Mascini, Schurende dilemma's in het aansprakelijkheidsrecht, in: W.H. van Boom e.a. (red.), Capita civilologie, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013, p. 437-457 en de door deze auteurs genoemde onderzoeken.

57. J.M. Barendrecht, Rechtvaardigheid en het welbevinden van slachtoffers, NJB 2003/23, p. 1175-1184, waarin hij opmerkt dat 'het privaatrecht pas de allereerste stappen aan het zetten [is] om de procedurele en relationele belangen van slachtoffers institutioneel te gaan waarborgen'.

58. COM(2011)274/2.

8. Herstelrecht, ook in het civiele letselschadetraject?

Onze aandacht gaat vooralsnog uit naar de meerwaarde die het civiele recht kan hebben voor het strafrecht. Daarmee zou de indruk kunnen zijn ontstaan dat slechts in één richting een leerproces noodzakelijk of gewenst is. Niets is wat ons betreft minder waar. Het strafrecht (of: de slachtofferadvocatuur) kan zeker iets leren van de civiele letselschadepraktijk, maar het omgekeerde geldt evenzeer.⁵⁹ Een mogelijke verrijking voor de civiele letselschadepraktijk ligt ons inziens in de bijzondere aandacht die in het strafrecht uitgaat naar de sociaal-emotionele aspecten van de slachtofferhulp.

Zoals hiervoor al werd gememoreerd, is de civiele letselschadepraktijk sterk gericht op de financiële afwikkeling. Vanuit het (groeïende) besef dat ook 'civiele' letselschadeslachtoffers immateriële behoeften hebben,⁶⁰ wordt dit in de letselschadepraktijk al jaren als een knelpunt ervaren. Er zijn de laatste jaren diverse initiatieven ontplooid om de sociaal-emotionele component van de letselschadepraktijk te verbeteren.⁶¹ Een illustratief onderzoek in dat verband is het onderzoek naar de effecten van excuses aan verkeersslachtoffers dat de Vrije Universiteit Amsterdam recent heeft uitgevoerd in opdracht van de stichting Personenschade Instituut van Verzekeraars (PIV). Het onderzoek richtte zich onder meer op de vraag wat verzekeraars, naast het bevorderen van excuses door de veroorzakers, kunnen doen aan de omstandigheid dat verkeersslachtoffers door het ongeval en de gevolgen daarvan ook 'rood staan op hun emotionele bankrekening'.⁶²

Toch kunnen wij ons niet aan de indruk onttrekken dat er nog veel te winnen valt. Illustratief is in dat verband dat de jaarlijkse PIV-conferentie in het voorjaar van 2013 de titel droeg 'Van strijdbijl naar vredespijp'.⁶³ Het illustreert dat in

de letselschadepraktijk nog altijd het conflictmodel domineert. Het eerder aangehaalde 'positieve potentieel' van het aansprakelijkheidsrecht ten aanzien van de immateriële behoeften van slachtoffers heeft zich tot op heden dus nog niet (of: nauwelijks) verwezenlijkt.

Het is veelzeggend dat zelfs daar waar wel aandacht wordt besteed aan de sociaal-emotionele kant van letselschadeslachtoffers, deze zich uiteindelijk toch weer richt op het afwikkelingstraject.⁶⁴ Wanneer gesproken wordt over (de verbetering van) de bejegening van het slachtoffer door de andere *keyplayers* in het letselschadetraject, blijft de schadeveroorzaker namelijk stevast buiten beeld als gesprekspartner. Hij heeft wel een rol in het letselschadetraject, maar die is vaak beperkt tot zijn rol als bron van informatie over het schadeveroorzakend voorval. Voor het overige is hij geen gesprekspartner in het afwikkelingstraject; dat laat hij over aan zijn verzekeraar.⁶⁵ Het gevolg daarvan is bijvoorbeeld dat het onderwerp 'goede bejegening' primair betrokken wordt op het driespan slachtoffer-belangenbehartiger-(aansprakelijkheids)verzekeraar. Een positieve uitzondering daarop is te vinden in het medische aansprakelijkheidsrecht, waarin juist wel aandacht bestaat voor de rol van de behandelend arts in de afwikkeling van medische claims.⁶⁶

Het ontbreken van aandacht voor de relatie tussen het letselschadeslachtoffer en de schadeveroorzaker lijkt echter haaks te staan op de resultaten van de empirische onderzoeken naar de immateriële behoeften van slachtoffers. Die laten zien dat er ook behoefte is aan relationele compensatie in de verhouding tussen het slachtoffer en de schadeveroorzaker. Die compensatie kan bijvoorbeeld worden bereikt door erkenning van het aangedane leed en/of excuses van de schadeveroorzaker.⁶⁷ In het civiele aansprakelijkheidsrecht wordt aan dit aspect evenwel betrekkelijk weinig aandacht besteed.⁶⁸ Is letselschade dan

59. Vgl. in dat verband ook J. Candido & S.D. Lindenbergh, *Strafrechter en smartengeld*. De civiele vordering in het strafproces als aanjager van een rechtsontwikkeling, NTBR 2014/21, afl. 5, die met betrekking tot het smartengeldleerstuk interessante ontwikkelingen verwachten van de samenwerking tussen deze twee disciplines.

60. Naast Akkermans 2007 valt onder meer te wijzen op de volgende artikelen: L. Klamín & B. Bethlehem, *Procedurele rechtvaardigheid*. Kunnen inzichten uit onderzoek naar procedurele rechtvaardigheid bijdragen aan de verwezenlijking van de functies van het aansprakelijkheidsrecht?, TVP 2007, afl. 4, p. 119 e.v., Akkermans & Van Wees 2007, p. 103 e.v., N.J. Philipsen & W.A. Eshuis, *Motieven voor schadeclaims inzake beroepsziekten: een empirisch onderzoek*, TVP 2010, afl. 3, p. 75 e.v., N.A. Elbers, K.A.P.C. van Wees & A.J. Akkermans, 'Hij schreef dat hij contact op zou nemen zodra hij de tegenpartij had gesproken': letselschadeslachtoffers over hun belangenbehartiger, TVP 2012, afl. 3, p. 102 e.v. en J.L. Smeehuijzen e.a., *Over problemen en oplossingen in het medische aansprakelijkheidsrecht*, NJB 2013/1966.

61. Denk aan de door de Letselschaderaad ontwikkelde Gedragscode Behandeling Letselschade (herzien in 2012). In de medische sector kan worden gewezen op de gedragscode Openheid medische incidenten; betere afwikkeling medische aansprakelijkheid (ook wel bekend als de GOMA).

62. J.E. Hulst, A.J. Akkermans & S. van Buschbach, *Excuses aan verkeersslachtoffers*, Den Haag: Boom Lemma uitgeverij 2014; zie ook het PIV-jaarverslag 2013 (p. 11-12) op de website van het PIV: www.stichtingpiv.nl.

63. Een verslag van de PIV Jaarconferentie is te lezen in het PIV-Bulletin 2013, afl. 2.

64. Vgl. Elbers, Van Wees & Akkermans 2012, p. 102, die signaleren dat initiatieven tot verbetering zich doorgaans op de verzekeraar richten, en zij vragen daarom in hun artikel aandacht voor de rol van de belangenbehartiger.

65. Dat lijkt zelfs te gelden voor mediation in letselschadezaken. Zie bijv. W.G.B. Neervoort, *Voorkomen en oplossen van geschillen door toepassing van mediationvaardigheden en mediation*, TVP 2012, afl. 4, p. 126: 'Men realiseert zich dat slachtoffer en verzekeraar beide zijn gebaat bij een harmonieuze sfeer van schadebehandeling.'

66. Zie, naast Smeehuijzen e.a. 2013, ook de volgende artikelen: J. Legemate, *Recht op informatie over fouten van artsen*, TVP 2007, afl. 1, p. 1 e.v., J.L. Smeehuijzen, *De verantwoordelijkheid van de arts voor schadeafwikkeling door zijn verzekeraar*, TvGR 2009, afl. 3, p. 160 e.v. en Chr.H. van Dijk & A.E. Krispijn, *GOMA: op weg naar een betere afwikkeling van medische aansprakelijkheidszaken*, TvGR 2011, afl. 2, p. 92 e.v.

67. Zie Lindenbergh & Mascini 2013, p. 437-457 en de door deze auteurs genoemde onderzoeken. Zie ook het in noot 62 genoemde VU-onderzoek 'Excuses aan verkeersslachtoffers'.

68. Opnieuw geldt hier een uitzondering voor de medische sector. Daarin is juist wel aandacht voor het belang van excuses van de medische behandelaar aan de patiënt. Het juridische debat ziet vervolgens op de vraag naar de invloed die excuses mogelijkterwils hebben op de vaststelling van aansprakelijkheid. Zie bijv. Rb. Den Haag 25 oktober 2012, JA 2013/29 m.nt. A.M. Zwart-Hink, waarin de rechter oordeelde dat de excuusbrief van de Raad van Bestuur van het ziekenhuis geen erkenning van aansprakelijkheid inhield.

echt 'niets anders dan een, voor slachtoffers vaak diep in hun leven ingrijpend, belangenconflict met een financieel karakter'?⁶⁹ Het lijkt ons dat dit een te eenzijdige benadering is van letselschade.

De behoefte aan relationele genoegdoening wordt in het strafrecht wel uitdrukkelijk onderkend en zelfs gefaciliteerd door de mogelijkheid van herstelbemiddeling tussen dader en slachtoffer, onder begeleiding van professionele mediators. Recent is op zes rechtbanken een proef gestart met mediation naast strafrecht, om te bezien hoe herstelbemiddeling een plaats kan krijgen in de afhandeling van criminaliteit (in of buiten rechte). Herstelbemiddeling tussen slachtoffers en daders is gebaseerd op de gedachte dat niet alleen het slachtoffer, maar ook de dader behoefte heeft aan enig herstel in het vertrouwen dat door het handelen van de dader geschonden werd. Die behoefte is vaak in enige mate aanwezig, ongeacht of partijen bekenden van elkaar zijn of vreemden van elkaar waren. Dat zowel het slachtoffer als de dader behoefte heeft aan een vorm van herstel van de verstoring die het strafbare feit in de levens van beide partijen bracht, blijkt treffend uit het feit dat het merendeel (75%) van de aanvragen voor herstelbemiddeling afkomstig is van daders.⁷⁰ Slachtoffer in Beeld, de stichting die zich richt op herstelbemiddeling tussen slachtoffers en daders van misdrijven en verkeersongevallen, zegt het volgende over herstelbemiddeling in het strafrecht:

'Slachtoffers van misdrijven en verkeersongevallen zijn ongewild verbonden met de dader of de veroorzaker. Een slachtoffer zal proberen om te gaan met de gevolgen. Er is behoefte aan erkenning, bij schuld of nalatigheid aan een vorm van vergelding en waar mogelijk het terugdraaien of herstellen van het op materieel en immaterieel vlak aangedane leed. Ook de dader of de veroorzaker zal moeten leren leven met het feit dat hij of zij een ander schade heeft toegebracht. Dit herstel van slachtoffer en dader/veroorzaker wordt bevorderd door met elkaar in contact te komen. Door samen te kijken naar de vragen rondom een incident, de motieven en de gevolgen ervan, kunnen beide partijen het incident meer loslaten.'⁷¹

Het komt ons voor dat de hiervoor geciteerde passage evenzeer gelding heeft als het gaat om 'civiele' letselschadeslachtoffers en 'civiele' schadeveroorzakers. Anders benaderd: is de wens van herstel van geschonden vertrouwen wezenlijk anders wanneer de schade niet voortvloeit uit een strafbaar feit, maar uit een arbeidsongeval of een medische fout? Dat is maar zeer de vraag. Dat die behoefte wellicht moeilijk is vast te stellen,⁷² neemt niet weg dat (meer) aandacht daarvoor van wezenlijk belang kan zijn voor letselschadeslachtoffers. Toch schenkt

het letselschadebedrijf, in vergelijking met het strafrechtelijke circuit, weinig aandacht aan dit aspect van relationele genoegdoening. Wij noemen twee mogelijke oorzaken.

8.1 Twee niveaus van communicatie

Ten eerste kenmerkt het civiele letselschadetrajec zich door communicatie op twee niveaus. Het eerste niveau is de relatie tussen het slachtoffer en de schadeveroorzaker, het tweede niveau is het toneel van aansprakelijkheidsverzekeraars en belangenbehartigers. De hoofdrolspelers van het tweede niveau voeren meestal de boventoon in het letselschadetrajec.⁷³ Zij geven in de regel prioriteit aan de financiële kant van de zaak en dus zal de aandacht voor de relationele behoeften die het slachtoffer en/of de schadeveroorzaker ten opzichte van elkaar mogelijk koesteren, verdampen vanaf het moment dat de discussie naar het niveau van belangenbehartigers en verzekeraars wordt overgeheveld.

Die overheveling ontbreekt in het strafrechtelijke circuit,⁷⁴ omdat daar in de regel geen verzekeraars aan te pas komen. Voorstelbaar is dat het ontbreken van een 'tweede communicatieniveau' meebrengt dat in het kader van slachtofferhulp meer aandacht uitgaat naar de relationele compensatie in die onderlinge verhouding, omdat die verhouding steeds centraal blijft staan.

8.2 Geen collectieve verantwoordelijkheid voor welzijn letselschadeslachtoffer

Een tweede, deels met het voorgaande samenhangende, oorzaak ligt hierin dat het letselschadebedrijf een veelheid en verscheidenheid van actoren kent, die ieder vanuit hun eigen belangen opereren. Er is in het letselschadebedrijf geen instantie of organisatie die uitdrukkelijk (mede) de opdracht heeft om goede slachtofferhulp (in alle facetten) te ontwikkelen.⁷⁵ Dit is ook zichtbaar in de initiatieven die (wel) gericht zijn op de sociaal-emotionele behoeften van slachtoffers: deze initiatieven zijn ontplooid op het tweede communicatieniveau en staan (dus) uiteindelijk vooral in het teken van een goede afwikkeling van de schadeclaim.

Dit is anders in de strafrechtelijke context. De overheid moet immers, onder meer op grond van Europese regelgeving, zorg dragen voor slachtofferhulp. En dus heeft zich in de afgelopen decennia een uitgebreide sociale kaart ontwikkeld op het terrein van slachtofferhulp. De keten van slachtofferhulp is inmiddels vergaand geprofessionaliseerd, met als spreekwoordelijke spin in het web de organisatie SHN. Een van de vele activiteiten van deze organisatie is het jaarlijks terugkerende symposium in het kader van de Europese Dag van het Slacht-

69. Aldus L.E.M. Charlier, Mediation in letselschadezaken: de waarde van geluk of van gelijk, L&S 2010, afl. 2, p. 3.

70. Zie het jaarverslag van Slachtoffer in Beeld 2013, te raadplegen via www.slachtofferinbeeld.nl.

71. M. van den Berg, Slachtoffer in Beeld begeleidt slachtoffer-daderbemiddelingen, *PIV-Bulletin* 2013, afl. 2.

72. Van Dongen, Hebly & Lindenberg 2014, p. 6.

73. Vgl. Lindenberg & Mascini 2013, p. 449.

74. Er is wel een andere communicatieve dimensie, namelijk ten opzichte van het Openbaar Ministerie, dat immers de berechting van de verdachte voor zijn rekening neemt. Maar het Openbaar Ministerie neemt een autonome positie in ten opzichte van zowel de dader als het slachtoffer.

75. Dit werd ook geconstateerd door Akkermans & Van Wees 2007, p. 117-118.

offer.⁷⁶ Dit jaar stond het symposium, getiteld 'Het verschil maken', in het teken van slachtoffers van zedenmisdriven. De centrale boodschap voor de ketenpartners was dat zij door samenwerking hét verschil kunnen maken in de hulpverlening aan deze groep slachtoffers. In de slachtofferketen staan dus, meer dan in het civiele letselschadebedrijf, 'de neuzen (min of meer) dezelfde kant op'. Met inachtneming van ieders eigen, autonome, rol in die keten zijn de ketenpartners allen (mede) gericht op ondersteuning van het slachtoffer bij het verwerken van de gebeurtenis en, waar mogelijk, het compenseren van schade. Centraal uitgangspunt daarbij is de zelfredzaamheid en weerbaarheid van het slachtoffer.

Deze noties – de zelfredzaamheid van het slachtoffer en het belang van samenwerking tussen ketenpartners – zijn op zich wel bekend in het letselschadebedrijf, maar er is geen collectieve verantwoordelijkheid voor het algehele welzijn van het letselschadeslachtoffer. Bij die stand van zaken is het bepaald niet eenvoudig om een integraal letselschadeslachtofferbeleid te formuleren – laat staan te realiseren – waarin niet alleen aandacht is voor de financiële afwikkeling van de schade, maar ook voor de immateriële behoeften van letselschadeslachtoffers. Toch mag wat ons betreft de gedeelde motivatie in de keten van slachtofferhulp – het slachtoffer helpen om zijn slachtofferschap te overstijgen – wel meer weerklank vinden in het civiele letselschadetraject.

9. Slot

Deze bijdrage is de neerslag van onze verkenningen in het strafrecht en het civiele letselschaderecht naar de (rechts)positie van het slachtoffer. Beide disciplines trachten tegemoet te komen aan zowel de materiële als de immateriële behoeften, maar geven daar op verschillende wijze invulling aan. In de strafrechtketen blijkt een optimale behandeling van de civiele vordering moeilijk te verwezenlijken, hetgeen vooral voor slachtoffers met complexe letselschade problematisch is. In de letselschadepraktijk lijkt daarentegen de sterke gerichtheid op de financiële afwikkeling ten koste te gaan van verwezenlijking van de immateriële behoeften van het slachtoffer. Wij zien goede mogelijkheden voor kruisbestuiving tussen de beide disciplines. De civiele vordering van het slachtoffer van een strafbaar feit kan een interessante bruggebouwer tussen twee rechtsgebieden worden. De vormgeving van een civiel traject parallel aan de strafprocedure voor de vordering van het slachtoffer van een strafbaar feit kan daarvan een eerste proeve worden.

---

76. Op 22 februari 1993 werd de Verklaring van de Rechten van het Slachtoffer ondertekend door het Europees Forum voor Slachtofferhulp. Sindsdien is 22 februari de jaarlijkse Europese Dag van het Slachtoffer. Het is geen toeval dat ook het symposium over slachtofferadvocatuur rond deze datum werd gehouden.